

Halina Twaranowicz

DOI 10.15290/sw.2020.20.08

Uniwersytet w Białymstoku

Wydział Filologiczny

Katedra Badań Filologicznych „Wschód – Zachód”

tel.: +48 696–175–022

e-mail: h.twaranowicz@uwb.edu.pl

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6895-9010>

Да праблемы развіцця беларускай духоўнай паэзіі: творчасць Зьніча (Алега Бембеля)

Ключавыя словы: рэлігійны вопыт, тэацэнтрызм, Хрыстос, патрыятызм, Айчына, мова

Духоўная паэзія, як увагуле паэтычнае асэнсаванне свету, вонкавага і ўнутранага, вядзе свой радавод ад Святога Пісання, ад Бібліі з яе Старым і Новым Запаветамі. І менавіта пераклад Святога Пісання на пэўную мову, яе здольнасць перадаць высокі сакральны змест здаўна быў выпрабаваннем на сталасць, самадастатковасць мовы. Беларуская мова такі іспыт вытрымала паперад многіх моў, напрыклад, некалькі апярэдзіўшы нават нямецкую. Францыск Скарына ў 1517–1519 гадах у чэшскай Празе пераклаў на тагачасную беларускую мову і выдаў 22 кнігі Святога Пісання, якія, прынамсі, дайшлі да нашага часу. Пры тым суправадзіў іх змястоўнымі прадмовамі і пасляслоўямі. Якраз ад гэтых тлумачэнняў, асабовай, часта ўзнёслай экзагезы біблейных кніг большасць даследчыкаў схільная выводзіць пачаткі беларускай паэзіі. Праўда, ужо ў XII стагоддзі над усходнеславянскімі землямі гучаў голас *Златоуста, паче всех воссиявшего на Руси* – Кірыла Тураўскага, з духоўнай спадчынай якога, зразумела, мог быць знаёмы і народжаны ў слаўным крывіцкім Полацку Ф. Скарына. Ды ў сілу гістарычна-сацыяльных, палітычных варункаў мова трох рэдакцый Статута Вялікага Княства Літоўскага страціла статус дзяржаўнай і сышла пад

сялянскія стрэхі, каб пазней, ужо ў XIX стагоддзі, намаганнямі будзіцеляў-пачынальнікаў пачаць пакутліва адраджацца нанова. На шостае жа частцы свету амаль усё XX стагоддзе вялася барацьба з “перажыткамі” мінулага, увасобленымі найперш у рэлігійным кульце, што азначала і забарону духоўнай паэзіі – мастацкае выяўленне тэацэнтрычнага погляду на светабудову [Dybsiak 1996, 115–122; Cudak, 384–386]. Вядома, насуперак апантанаму змаганню з усім, што датычыла веры, яна, вера, не занікала, жыла ў чалавечых душах. І, можна сказаць, як некалі і беларуская мова, толькі сышла ў своеасаблівае падполле, каб у адпаведны момант засведчыць аб сабе новаўзведзенымі святынямі-храмамі і творами мастацтва, літаратуры.

Невыпадкова ў артыкуле Алеся Бельскага пра беларускую паэзію 1986–2000 гадоў у чатырохтомнай акадэмічнай *Гісторыі беларускай літаратуры XX стагоддзя* сярод іншых назіранняў звярталася ўвага на новую тэндэнцыю ў прыгожым айчынным пісьменстве: *Прыкметай сучаснага дня стаў зварот беларускіх паэтаў да рэлігійна-хрысціянскай і біблейска-філасофскай тэматыкі* [Бельскі 2003, 59]. Хоць тут трэба ўдакладніць, што ўласна адбывалася аднаўленне даўніх традыцый, вяртанне да спаконнага светабачання і выяўлення яго мастацкімі сродкамі, чаму садзейнічала і тое, што нарэшце стала даступнай творчасць і творы шэрагу аўтараў, якіх па ідэалагічных прычынах, з-за міфічных абвінавачванняў як “ворагаў народа” ігнаравалі амаль да канца XX стагоддзя. Сярод іх: Алесь Гарун, Уладзімір Жылка, Андрэй Зязюля, Казімір Сваяк, Наталля Арсеннева, Масей Сяднёў, Ларыса Геніюш і інш. У сваю чаргу паказальна, што ў аналізе беларускай паэзіі ўжо XXI стагоддзя ў заключнай кнізе *Гісторыі беларускай літаратуры* А. Бельскі адзначае:

Сёння духоўная паэзія ўтварае тэматычна-змястоўнае ядро ўсёй сучаснай беларускай літаратуры. Рэлігійны аспект прыкметна вылучаецца ў творчасці Р. Барадуліна, Н. Гілевіча, А. Вольскага, В. Зуёнка, А. Лойкі, Х. Жычкі, В. Лукшы, Д. Бічэль, Н. Мацяш, Зьніча, Т. Бондар, М. Дуксы, Г. Каржанеўскай, Г. Тварановіч, В. Коўтун, У. Някляева, К. Камейшы, М. Маляўкі, І. Багдановіч, С. Шах, Ф. Баторына, І. Лагвіновіча, В. Гіруць-Русакевіч, І. Пракаповіча, А. Клышкі, В. Шніпа, Х. Лялько, Л. Рублеўскай, А. Данільчык, М. Южыка, З. Арцюха... [Бельскі 2014, 42].

Зразумела, жанр агляднага артыкула вымагаў ад даследчыка стварэння, можна сказаць, панарамнай карціны разглядаемай з’явы, чым, відаць, і тлумачыцца тое, што побач у пераліку аказаліся прозвішчы паэтаў вельмі розных творчых, духоўных дыяпазонаў. Пры

тым А. Бельскі дае асобную кароткую характарыстыку паэзіі Р. Барадуліна, Зьніча і Д. Бічэль, называючы іх паэтычныя зборнікі, у якіх вызначальнымі з'яўляюцца біблейска-хрысціянскія матывы, тэма Бога і веры. Не адмаўляючы ў важкасці духоўных пошукаў Р. Барадуліну і Д. Бічэль, выдзелім тут словы А. Бельскага, што датычацца паэзіі Зьніча: *Характэрнай рысай для паэтычнай творчасці Зьніча (Алега Бембеля) з'яўляецца тэалагізацыя, аўтар пры гэтым арыентуецца на кананічную рэлігійную думку, непарушныя светапоглядныя і маральныя пастулаты царквы. Гэта яркая засведчылі кнігі паэта “За мурам” (2007), “...Між тэктанічных пліт...” (2011), “Крэсіва” (2012)* [Бельскі 2014, 43].

Першая ж паэтычная кніга Зьніча *Саната ростані* пабачыла свет у 1988 годзе да тысячагоддзя хрышчэння Русі ў беластоцкім выдавецтве “Бераг”. У кароткім прадмоўным слове ад выдавецтва падкрэслівалася: *Зборнік гэты набірае большай вартасці тым, што ўсе вершы, змешчаныя ў ім, узніклі ў Савецкай Беларусі, дзе безупынна праводзіцца пастаянная атэізацыя грамадства. Нават “перабудова” не дала магчымасці пабачыць гэтых вершаў у БССР. І таму без згоды аўтара публікуюцца яны ў нашым выдавецтве* [Зьніч 1988, СР, 1]. Відаць па ўсім, што згода аўтара была, бо хто як не ён, ці не па ўзору класічнага Вянка Максіма Багдановіча, стварыў цэласную кнігу, імкнучыся паяднаць рытмічныя магчымасці паэтычнага слова і музыкі. Ды трэба было хоць неяк спрабаваць абараніць яго перад магчымымі наступствамі выхаду ў свет кнігі такога неадпаведнага савецкай ідэалогіі кшталту. Пяць частак сціплага, пад папяровай вокладкай, трыццацітрохстаронкавага зборніка – *Спадчына. Цені сучаснікаў. Класічныя матывы. Маленькі. Кода* – напоўніцу засведчылі аб неардынарным унутраным свеце аўтара, яго выразнай маральна-этычнай, грамадзянскай пазіцыі. Нават і аб'ём выдання стаўся па-свойму сімвалічным, суадносячыся з трыццаццю трыма гадамі зямнога жыцця Збаўцы... Своеасаблівым лейтматывам кнігі і самога часу ўспрымаецца ў гэтай кнізе верш Зьніча *Гімн уваскросання*:

...дзесяць стагоддзяў справа Хрыстова
на Беларусі крывавіць у сэрцах...
дзесяць стагоддзяў мусім нанова
біцца зь нячыстым у паняверцы...

хто з нас адважыцца – сёння і людна
выйсці на Плошчу і перахрысьціцца?..
хто бараніць ад глумленьня – паўсюдна!
Імя Святое не забайца?...

...людцы, над процьмаю самазнішчэння
 ўславім Хрыста, што за нас пакараны!
 кожны – далучаны да ўваскрашэння...
 кожны – пакліканы...
 кожны – абраны...

[Зьніч 1988, СР, 6]

Цяпер як бы і цяжка паверыць, што яшчэ ў 80-я гады блізкага мінулага стагоддзя ў амаль паўтарамільённым Мінску службы ішлі толькі ў дзвюх цэрквах: Кафедральным Святадухаўскім Саборы і Аляксандранеўскай царкве на Вайсковых могілках. І нібы парадаксальна, але ў абарону хрысціянства выступаў паэт, які адшукаў сабе псеўданім у паганскай культуры беларусаў і літоўцаў. Зніч у першым значэнні слова абазначае святы, нязгасны агонь. Эдвард Зайкоўскі звяртае ўвагу на тое, што гісторык XV стагоддзя Ян Длугаш *пры апісанні вераванняў і культураў у Літве да прыняцця хрысціянства згадваў, што ў Вільні гарэў свяшчэны вечны агонь (...). Захавальнікам гэтага агню быў святар Зніч* [Зайкоўскі 2006, 191]. Варта ўспомніць таксама, што па міфалагічных уяўленнях агонь з'яўляецца адной з першасных стыхій, якія ўдзельнічалі ў акце стварэння свету. Пры тым: *Агонь мае амбівалентны характар: ён можа сагрэць і накармаць (“справядлівы”, “свойскі”), можа і знішчыць, спаліць (“чортаў агонь”)* [Валодзіна 2006, 19]. Абраны паэтам псеўданім многімі ўспрымаўся як жарт, дзівацтва або нават хваравітая прэ-тэнзія, дапаўняючы ўражанні ад яго знешняга вобліку і пафасу ім прамаўляемага. Так, Юрась Залоска, распачынаючы інтэрв'ю з паэтам у адным з нумароў часопіса “Крыніца” за 1999 год, зазначыў:

На пачатку “мітынгавага” адраджэння канца 1980-х Алега Бембеля (...) мог пазнаць кожны па знешнім выглядзе, у якім спалучаліся сучасная марынарка, стужка на лбе і валасы, адгадаваныя, як у хрысціянскіх пустэльнікаў.... Алег быў нахштальт юродзівага як у культурным жыцці, так і ў паэзіі: яго ніхто не ўспрымаў за “нармальнага” адраджэнца (з-за рэлігіі) і за нармальнага паэта (таксама з-за рэлігіі). Ён быў адзіноткам, і яго ўнутраная рэчаіснасць падавалася скарбам, што насіўся ў “гліняным посудзе”, і ніхто да яго доступу не меў [Залоска 1999, 4].

Узгадваецца ў сувязі з гэтымі словамі пасяджэнне секцыі паэзіі напрыканцы тых жа 80-х у Мінскім Доме літаратара, дзе ў шэрагу іншых кандыдатаў у Саюз пісьменнікаў абмяркоўвалася і творчасць Зьніча. І як жа абураўся тады вядомы, на той час вельмі прызнаны, аблашчаны шматлікімі прэміямі паэт: *Што ж ён піша «мне бел-чырвона-белы*

сцяг / адгукаецца бацькам хросным!»! Ну, нельга ж так... Ва ўнісон хтосьці з прысутных разважаў, чаму Зьніч ігнаруе такія відавочныя ўмоўнасці соцыуму, маўляў, відаць, гэта поза, эпатаж...

У паэзію Зьніч, згодна са сваім псеўданімам, увайшоў, каб асвятляць шлях да Існага, каб выпальваць тое, што робіць шкоду жыццю. Увайшоў са скурушлівай развагай-перасцярогай над лёсам свайго веку, шмат у чым трагічнага для Вечнасці ды і проста штодзённага побыту на колісь здаровай, неазмрочанай выдаткамі цывілізацыі зямлі. Настойліва, ад верша да верша цягам дзесяцігоддзяў ён імкнецца абудзіць чалавека, народжанага ў выратаванне пакутай Божага Сына на Галгофскім Крыжы, ды так аглушанага знутры, што даўно нечупён яму *матыў Хрыстова ўваскрашэння* [Зьніч 1988, СР, 32]. Зьніч сапраўды ігнараваў умоўнасці соцыуму, бо аднойчы горычна ўсвядоміўшы, якая ўсяленская трагедыя дзеецца на працягу двух тысячагоддзяў на чалавечым падворку, адчуў сябе далучаным і адказным за яе непасрэдна і сябе:

... вякі плывуць ... а Ён – раскрыжаваны ...
жывы ... у крыві цячэ цьвікоў іржа ...
І род людскі, нячыстым апантаны,
Не мае сілы зьняць Яго з Крыжа ...

[Зьніч 1988, СР, 3]

Гэтым шматзначным чатырохрадкоўем адкрывалася беластоцкая *Саната ростані*. Так, Хрыстос распінаецца штодня нашай чалавечай абьякавасцю, няўдзячнасцю. Гэта мы, усе і кожны, вінаватыя ў тым, што бясконца доўжыцца Божае ахвярапрынашэнне, галгофская пакута. Як жа сталася, што чалавек – вобраз і падабенства Божае – упарта імкнецца як мага найдалей ад сваёй Першакрыніцы, ад свайго Збаўцы?!

...за што ты церпіш неадольны здзек
адчужанай, абрыдлай працы?...
...куды плывеш ты, Божы чалавек,
прыкуты да галер цывілізацый?..
...мне рэхам першародны грэх...

[Зьніч 1988, СР, 3]

На змену ж гэтым напружаным, выкрывальным па сваёй сутнасці радкам верша *Роздум аб дэмане ў Санате ростані* ўваходзіў верш з нібы адцягненай назваю *Існае*, распачынаючыся карцінай звычайнага лагоднага дня, а далей адкрываючы своеасаблівую псіхалогію

духоўнага ўзрастання лірычнага героя ў вычуванне трансцэндэнтнага, вечнага:

...сонца... восеньскі бацькаў падворак...
 пад нагой – шапаценне лісьця...
 ў сэрцы, поўным лагоды і зорак,
 адкрываецца Тайна Жыцця...
 ...праз Сусьветы, праз род чалавечы,
 Праз народы – як іх ні душы! –
 Прарастае імгненне ў Вечнасць
 У дрыготкім трымценьні душы...
 усвядоміўшы боль прарастанья,
 дух, дасланы ў смерць, – уваскрос...
 ...горыч дольнай пакуты растане...
 ...адкрываецца сэрцу Хрыстос...

[Зьніч 1988, СР., 4]

Напрасткі, нацянькі, насуперак нібыта цвярозаму сэнсу канкрэтнага часу, уштукаванага ў атэістычны савецкі соцыум, Зьніч спяшаўся падзяліцца адкрытымі яму духоўнымі даляглядамі. Маўчаць пра іх альбо сцішана разважаць у кулуарах было для яго, бадай што, невыноснай здрадай самому жыццю.

Паралельна з беластоцкай *Санатай ростані* ў тым жа 1988 годзе пабачыў свет яшчэ адзін паэтычны зборнік Зьніча. Выдавецтва “Беларус” у Нью-Ёрку коштам Фундацыі імя Пётра Крэчэўскага выдала кнігу *Рэха малітвы* з удакладненнем *Вершы зь Беларусі*. Большая частка змешчаных тут твораў была апублікавана ў газеце “Беларус”, а астатнія друкаваліся ўпершыню. Аўтар прадмовы, вядомы дзеяч беларускай эміграцыі, доктар гістарычных навук Янка Запруднік між іншага адзначаў:

Характар Зьнічовых вершаў філязофскі, патрыятычны ды падкрэсьлена хрысціянскі. Выхад гэтага зборніка сваечасовы асабліва сёлета, калі на Беларусі адбываецца інтэнсыўнае асэнсаванне ролі народнае інтэлігенцыі ў ратаванні свае нацыі ад “духовага вымірання” (...) ды калі адзначаецца 1000-годзьдзе хрысціянства на Беларусі. (...) Пры сучаснай “перабудове”, якая адбываецца ў Савецкім Саюзе, Зьніч ставіць пытанне “перабудовы” душы чалавека, маралі й этыкі. І выказвае шкадаваньне, што з працэсу міжлюдзкіх дачыненняў выэлімінаваная навука Хрыста [Запруднік 1988, 3].

Зборнік *Рэха малітвы* склалі дваццаць шэсць вершаў, у асноўным надзвычай кампактных, аднастрофных: *гэта згусткі думак і вобразнасці,*

якія, каб быць успрынятымі поўнасьцяй, вымагаюць ад чытача веды, роздуму, інтэлектуальнае працы [Запруднік 1988, 3]. У прадмове падкрэслівалася, што беларускі патрыятызм у вершах Зьніча асабліва ярка адлюстроўваецца ў трывозе за родную мову. Паказальны ў гэтым плане верш *Землякам*:

Маўчаць труніцы, муміі і косьці.
Ты, мова, не маўчыш:
З прадоння дзён, на сьветавым пагосьце
звініць пісьмёнаў крыж.
Няма ў нас даражэйшага чагосьці.
Умейце ж, Крывічы,
у меру сіл, у час пакут і злосьці
хоць мову зьберагчы!..

[Зьніч 1988, РМ., 26]

У атэістычна-нігілістычны час Зьнічу далася спасцігнуць, што родная мова – аснова, душэўная глеба, на якой узрастае дух кожнага асобнага чалавека і ўсяго народа. Таму злачынства, вялікі грэх ляжыць на тых, хто пярэчыць самім этычным законам светабудовы і асабліва калі змушае да таго іншых. За кнігу “Роднае слова і маральна-эстэтычны прагрэс”, выдадзеную ў 1986 годзе ў Лондане, Зніча выгналі з працы і разагналі сектар сацыяльнай псіхалогіі і эстэтыкі ў Інстытуце філасофіі і права Акадэміі навук. Ці ж не разумеў ён, на той час аспірант Інстытута філасофіі і права акадэміі навук Беларусі, калі настойліва збіраў меркаванні, выказванні пра беларускую мову, што ідзе насуперак “ражна”, “што нельга так”...

І з вялікай верагоднасцю магло стацца так, што творчы патэнцыял паэта Зьніча з яго нацыянальнай патрыятычнай і хрысціянскай дамінантамі, больш таго, нават жыццёвы лёс, у свой час мог і не разгарнуцца. Аднак, відаць, было наканавана Звыш, каб паэт Зьніч, Алег Андрэевіч Бембель нарадзіўся ў 1939 годзе ў Мінску, у сям’і скульптараў Андрэя Бембеля і Вольгі Дзядок. Пасля заканчэння сярэдняй школы паступіў на энергафак Беларускага політэхнічнага інстытута, але ў сярэдзіне чацвёртага курса кінуў БПІ, каб накіравацца ў Мінскае музычнае вучылішча, а пасля яго заканчэння – у Беларускую дзяржаўную кансерваторыю, дзе ён нечакана адкрыў для сябе філасофію, *музыкаў слова*, у прыватнасці Ніцшэ і Шапэнгаўэра, якія, па словах паэта, узрушылі яго *не менш ад Бетховена і Шапэна* [Залоска 1999, 10]. Закончыўшы ў 1969 годзе кансерваторыю

па класе фартэп'яна, настаўнічаў і паступіў у аспірантуру Інстытута філасофіі і права па спецыяльнасці гісторыя філасофіі. Гэта менавіта кандыдацкая праца была пакладзена ў аснову кнігі, з-за якой узнікла “справа Бембеля”. Можна з поўным правам сказаць, што трагічнага лёсу шэрагу патрыётаў-падзвіжнікаў на беларускай ніве дапамог Зьнічу пазбегнуць найперш высокі статус бацькі – народнага скульптара Беларусі, хоць без сур'ёзных іспытаў у яго лёсе не абышлося. Ужо ў незалежнай Беларусі тры гады Алег Бембель з'яўляўся навуковым супрацоўнікам Нацыянальнага навукова-асветнага цэнтра імя Ф. Скарыны. Быў прыняты і ў Саюз беларускіх пісьменнікаў. А з 1996 года ён – насельнік Свята-Успенскага Жыровіцкага манастыра, спачатку інак Мікалай, а пазней ужо – манаха Іаан. З 1997 года – рэдактар багаслоўска-літаратурна-мастацкага лістка “Жыровіцкая абіцель”. У друку з вершамі пачаў выступаць з 1979 года ў калектыўных зборніках. Як ужо згадвалася, аўтар кніг *Роднае слова і маральна-эстэтычны прагрэс* [Лондан, 1986], *Рэха малітвы* [Нью-Ёрк, 1988], *Саната ростані* [Беласток, 1988], *Малітвы за Беларусь. Першы зборнік на Радзіме* [Менск, 1989], *Нябёснае і зямное. Саната поўні* [Мінск, 1994], *За мурам. Саната вяртання ў чатырох частках* [Слонім, 2007], *..Між тэктанічных пліт... Саната ўваскрашэння ў чатырох частках* [Слонім, 2011], *Крэсіва. Выбранае і ўспаміны* [Слонім, 2012], *...Апошняму беларусу... Рыфмары і мадуляцыі* [Слонім, 2016] і інш. [Зьніч 2012, 257].

Наўрад ці мог уявіць сабе рэдактар сціплага першага зборніка Зьніча на Радзіме *Малітвы за Беларусь*, прыхаваўшы сваё сапраўднае імя, што праз сем гадоў жыццёвая сцежка прывядзе музыканта, філосафа, паэта Зьніча ў манастыр, што гэтак кардынальна змяняцца знешнія абставіны яго побыту, але, трэба падкрэсліць, не ўнутранага свету, не светапоглядных прыярытэтаў. Вядома, рэдактар Страцілат у адрозненне ад многіх не прымаў Зьніча за “юродзівага”, цалкам падзяляючы і глыбока паважаючы яго творчыя, духоўныя пошукі. У кароткім уступным слове, ён інфармаваў чытача аб тым, што першы літаратурны дадатак да часопіса “Праваслаўная думка” прысвечаны творчасці вядомага беларускай інтэлігенцыі аўтара Зьніча, які даволі шырока друкуецца ў эмігранцкай прэсе і меней у савецкай. З усёй адказнасцю рэдактар *Малітвы за Беларусь* адзначаў і выказваў надзею: *Творчасць Зьніча стаіць паасобку ў сучаснай беларускай паэзіі. Яна глыбока рэлігійная. І мо з'явіцца пачаткам адраджэння веры ў беларускай інтэлігенцыі!? Калі так, вітаем Цябе, молімся, і жадаем поспехаў* [Страцілат 1989, 2].

мяне гукае сумная званіца...
 мяне заве Адвечная Рака...
 а перад Храмам – каб перахрысціцца –
 ў мяне... не падымаецца рука!

[Зьніч 1989, 2]

Аднастрофным вершам *На Саборнай плошчы ў Менску* адкрывалася першая кніга Зьніча на Радзіме. У каторы раз ён кааўся ў адступніцтве ад хрысціянскай веры продкаў. І з горыччу, усведамляючы сябе спадчыннікам слаўнай беларускай мінуўшчыны пад бел-чырвона-белым штандарам і вершнікам-пераможцам, сейбітам на агульнай духоўнай раллі, задаваўся пытаннем:

Няўжо, Крыўя, ты зноўку паганская?...
 Няўжо спляжыўся слынны народ?...
 Твая шляхта ж была Хрысціянскаю
 Амаль цэлую тысячу год!..

[Зьніч 1989, 6]

Відавочна, увосень 1996 года паслушнікам Свята-Успенскага Жыровіцкага манастыра стала глыбока рэлігійная і патрыятычная асоба. Разам са Зьнічом у намаленую манастырскую прастору ўвайшло роднае беларускае слова, пачалося гістарычна-культурнае, духоўнае адраджэнне Беларусі сярод манастырскіх муроў, што знайшло лапідарнае ўвасабленне ў вершы пад знакавай назвай “Хрыстос і Айчына”:

... Раскрыжаванне кат завершыў...
 аблашчыў кужаль Кроў Жыцьця...
 ...так: Плашчаніца – гэта першы
 мой Бел-Чырвона-Белы сыяг!..

[Зьніч 2007, 14]

Праз зварот да кульмінацыйнай, вызначальнай падзеі ў гісторыі хрысціянства сцвярджаецца ўсведамленне сваёй чалавечай годнасці ў засені Крыжа Хрыстова, немагчымае па-за вернасцю роднаму, што даецца чалавеку самім нараджэннем у пэўных абставінах. Уласна Зьніч працягвае нацыянальна-патрыятычную традыцыю, выразна распачатую ў беларускай гісторыі найперш вялікім асветнікам, адраджэнцам Ф. Скарынам, які асабліва выразна выказаў у вобразна-метафарычнай форме свае любасныя адносіны да Айчыны у слыннай прадмове да старазапаветнай кнігі *Юдзіф*: *Як звяры, што блукаюць у пушчы, ад нараджэння ведаюць словы свае, як птушкі, што лётаюць у павет-*

ры, помняць гнёзды свае, як рыбы, што плаваюць у моры і ў рэках, чуюць віры свае, і як пчолы, бароняць вулі свае – гэтак і людзі да месца, дзе нарадзіліся і ўзгадаваны ў Бозе, вялікую ласку маюць [Скарына 2017, 116].

І ў манастырскіх мурах Зьніч, мудра тлумачачы, як у *Лісце абуранаму сябру*, што ...сцэнар гісторыі напісаны даўно – / зьмірэнным Іаанам Багасловам, а таму змірайся, браце, й не судзі... [Зьніч 2007, 5], не можа пазбыцца болю за лёс Айчыны:

...Радзіма мая, Беларусь,
агеньчык твой дагарае...
журбе ні канца, ні краю...
...маліцца сябе прымусь...
Айчына зямная мая,
хто прысна цябе памінае?..
як рэха забранага раю,
палынам услана Зямля...

[Зьніч 2007, 7]

Ды ратуе Радзіму *Святы покрыві над Беларуссю*, на *ратункавы шлях* вядуць святыя, пакутнікі і падзвіжнікі зямлі беларускай – Еўфрасіння Полацкая, Кірыла Тураўскі, Францішак Скарына, Афанасій Філіповіч, Кастусь Каліноўскі, Максім Багдановіч, Ларыса Геніюш... Да іх звяртаецца за дапамогай паэт-малітоўнік.

Спасціжэнне глыбінных сэнсаў паэзіі Зьніча, па сутнасці, толькі распачынаецца. Цікавыя назіранні над творчасцю паэта-манаха выказаў у артыкуле “«Паскалеўскі» і «авакумаўскі» шляхі развіцця беларускай паэзіі” Ян Чыквін:

Паэт спрабуе гарманізаваць хрысціянска-ўніверсальныя каштоўнасці з уласна нацыянальнымі ў культуры беларускай. Ён піша ў вершах пра “сімфонію Царквы і Дзяржавы”, пра “ўцаркаўленне сістэмы ўлады”, пра святаайчыны царкоўны Камертон, пра “Святы Покрыві над Беларуссю”, пра абарону славянскага свету. У вершах ён спявае “гімн Белай Русі”, спалучае нацыянальны беларускі сцяг з Плашчаніцай, адмоўна выказваецца пра “шлях Ягайлы” (...) Адным словам, яго паэзія жыве ў асноўным жыццём па-за ўнутрана-асабовым, жыве ў сацыяльна-палітычным руху (...). Зьніч паўсюль ангажуе праваслаўную веру ў рашэнне грамадскіх, сацыяльных, палітычна-нацыянальных праблем жыцця [Чыквін 2007, 190–191].

Даследчык прыходзіць да высновы, што *Зьніч* – паэт падкрэслена праваслаўна-апалагетычны. І ў гэтым сэнсе ён у сваёй творчасці, вобразна гаворачы, мае нешта з рысаў кансерватыўна-дагматычнага

пратапопа Авакума [Чыквін 2007, 191]. “Авакумаўская” плынь беларускай духоўнай паэзіі

выкарыстоўвае пераважна верш сацыяльна-публіцыстычны, палемічны, верш-маніфест, верш-пропаганды, верш-падмацунак тэзы, верш наступальны, заклікавы, верш-адозву, але таксама верш-жарт, аказіянальны верш (верш “на выпадак”) і рытмізаваную прозу. Прычым кантэкст і падтэкст вершаў Зьніча выразна “разрастаюцца” коштам знешняй рэальнасці, у якую паэт уваходзіць, каб – будучы пры Хрысце на Фаворы і на Крыжы – па-свойму варушыць свецкае поле дзейнасці чалавека [Чыквін 2007, 191].

Пагаджаючыся з развагамі даследчыка, варта ўдакладніць, што да прыярытэту ў творчасці своеасаблівай “авакумаўскай” формы выказвання паэтычнае самавыяўленне Зьніча эвалюцыяніравала досыць паступова. Можна гаварыць аб пэўнай раўнавазе ў першых паэтычных кнігах Зьніча твораў, што ўзніклі як вынік асабова-суб’ектыўнага, жывога рэлігійнага вопыту і твораў “авакумаўскага” гучання. Хоць, відавочна, складаная сацыяльна-палітычная рэчаіснасць актывізавала з самага пачатку творчасці Зьніча менавіта “авакумаўскі” шлях у паэзіі. Невыпадкова А. Бельскі ў артыкуле “Культурна-рэлігійная парадыгма як аснова сучаснага паэтычнага мыслення (на матэрыяле твораў пачатку XXI стагоддзя)”, маючы на ўвазе кнігі ўжо манастырскага перыяду паэта, канстатуе, што Зьніч бачыць і разумее духоўныя карані сучасных праблем і бедстваў, нястомна нагадвае вечныя біблейскія заповеды. *Яго малітоўныя словы прасякнуты ўзрушальнымі зваротамі і воклікамі да суайчыннікаў (...). У сваіх малітвах і паэтычных прапагандыях Зьніч часта палемізуе, вядзе шчырую гаворку пра самае галоўнае і важнае для чалавека, штосьці шчыра раіць, падказвае, просіць...* [Бельскі 2017, 88].

Безумоўна, паэтычная творчасць Зьніча сваім пафасам гучыць ва ўнісон з духоўнай паэзіяй папярэднікаў і сучаснікаў. Пры тым Зьнічовы тэксты адметныя сваёй шматпланавасцю, філасофскім падтэкстам. Любімы яго знак – шматкроп’е, якім маніфестуецца нявычарпанасць тэмы, пачуцця, настрою. Зьнічовы шматкроп’і нібы імкнуцца кампенсаваць абмежаванасць, недастатковасць нашага чалавечага слова, надаць яму працягласць гучання ў часе, уласціваю музыку, якая адыгрывае своеасаблівую катарсічную ролю ў жыцці паэта. І, вядома, адметнасць паэтычнай Зьнічовай **Асанны** абумоўлена індывідуальным рэлігійным вопытам, выразным тэацэнтрычным светабачаннем, яго глыбокай унутранай адухоўленасцю.

Літаратура

- Bel'ski A., 2003, *Paèziâ*, (u:) *Gìstoryâ belaruskaj litaratury XX stagoddzâ*, tom 4, knìga 2, 1986–2000, Mìnsk. [Бельскі А., 2003, *Паэзія*, (у:) *Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя*, том 4, кніга 2, 1986–2000, Мінск.]
- Bel'ski A., 2014, *Paèziâ*, (u:) *Gìstoryâ belaruskaj litaratury XX stagoddzâ*, tom 4, knìga 3, Mìnsk. [Бельскі А., 2014, *Паэзія*, (у:) *Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя*, том 4, кніга 3, Мінск.]
- Bel'ski A., 2017, *Spaznanne asoby i tvorčasci: artykuly, uspramìny, intèrv'û*, Mìnsk. [Бельскі А., 2017, *Спазнанне асобы і творчасці: артыкулы, успаміны, інтэрв'ю*, Мінск.]
- Čykvìn Ā., 2007, “Paskaleŭski” i “avakumaŭski” šlâhì razvìccâ belaruskaj paèziâ, (u:) *Šlâh pa pramoj času. Da gìstoryì belaruskaj litaratury Pol'sšcy. 1958–2008 gg.*, Belastok. [Чыквін Я., 2007, “Паскалеўскі” і “авакумаўскі” шляхі развіцця беларускай паэзіі, (у:) *Шлях на прамой часу. Да гісторыі беларускай літаратуры Польшчы. 1958–2008 гг.*, Беласток.]
- Skaryna F., 2017, *Maet najbol'shae samì*. Knìga perastvarènnâù Alesâ Razanava, Mìnsk. [Скарына Ф., 2017, *Маём найбольшае самі*. Кніга перастварэнняў Алеся Разанава, Мінск.]
- Stracìlat, 1989, (u:) *Z'nič, Malìtvy za Belarus'.* *Peršy zbornìk na Radzìme*, Mensk. [Страцілат, 1989, (у:) *Зьніч, Малітвы за Беларусь. Першы зборнік на Радзіме*, Менск.]
- Valodzìna T., 2006, *Agon'*, (u:) *Belaruskâ mifalogiâ*. Ęncyklapedučny sloŭnìk, Mìnsk. [Валодзіна Т., 2006, *Агонь*, (у:) *Беларуская міфалогія*. Ęнцыклапедычны слоўнік, Мінск.]
- Zajkoŭski È., 2006, *Znič*, (u:) *Belaruskâ mifalogiâ*. Ęncyklapedučny sloŭnìk, Mìnsk. [Зайкоўскі Э., 2006, *Зніч*, (у:) *Беларуская міфалогія*. Ęнцыклапедычны слоўнік, Мінск.]
- Zaloska Ū., 1999, *Z paslušnikam Žyrovìckaga manastyra Alegam Bembelem gutaryc' Ūras'zaloska*, “Krynìca” 1999, 8(55). [Залоска Ю., 1999, *З паслушнікам Жыровіцкага манастыра Алегам Бембелем гутарыць Юрась Залоска*, “Крыніца” 1999, 8(55).]
- Zaprudnik Ā., 1988, *Paèziâ Z'niča*, (u:) *Z'nič, Rêha malìtvy. Veršy z' Belarusi, N'û-Ęrk.* [Запруднік Я., 1988, *Паэзія Зьніча*, (у:) *Зьніч, Рэха малітвы. Вершы зь Беларусі, Нью-Ёрк*.]
- Z'nič, 1988, *Sanata rostani*, Belastok. [Зьніч, 1988, *Саната ростані*, Беласток.]
- Z'nič, 1988, *Rêha malìtvy. Veršy z' Belarusi, N'û-Ęrk.* [Зьніч, 1988, *Рэха малітвы. Вершы зь Беларусі, Нью-Ёрк*.]
- Z'nič, 1989, *Malìtvy za Belarus'.* *Peršy zbornìk na Radzìme*, Mensk. [Зьніч, 1989, *Малітвы за Беларусь. Першы зборнік на Радзіме*, Менск.]
- Z'nič, 2007, *Za muram. Sanata vârtannâ ŭ čatyroh častkah*, Sloŭnìm. [Зьніч, 2007, *За мурам. Саната вяртаньня ў чатырох частках*, Слонім.]

Z'nič, 2012, *Krèsiwa. Vybranae i ŭspamińny*, Slonim. [Зьніч, 2012, *Крэсіва. Выбранае і ўспаміны*, Слонім.]

Cudak R., 2001, *Bóg w poezji*, (w:) *Słownik literatury polskiej XX wieku*, Katowice.

Dybciak K., *Chrześcijaństwo a literatura*, (w:) *Słownik literatury polskiej XX wieku*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1996.

ON THE DEVELOPMENT OF BELARUSIAN SPIRITUAL POETRY:
THE WORKS OF ZNICZ (ALEH BIEMBIEL)

ABSTRACT

Key words: religious experience, theocentrism, patriotism, homeland, language

The article analyses the biographical and creative path of Znicz, the Belarusian poet, philosopher and conservatory graduate. His poems consistently express spiritual search, which is characterized by the author's dominant theocentric worldview (in 1996 Aleh Biembiel took the monastic vows of Zhyrovichy Monastery). Znicz's poetry continues the excellent tradition of his great predecessors – ascetics and penitents. His poetry reveals the pursuit of reconciliation on the basis of unquestionable millennium-old Christian values with the fundamental values of the nation state, especially within the understanding of the concept of patriotism.